

Lingwistyczny status hiszpańskich fuzji czasowników z zaimkami osobowymi

Linguistic status of Spanish fusions of verbs and personal pronouns

Szymon Machowski

INSTYTUT JĘZYKOZNAWSTWA, UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA
AL. NIEPODLEGŁOŚCI 4, 61-874 POZNAŃ

smachowski@poczta.onet.pl

Abstract

The aim of this article is to describe and classify fusions of Spanish verbs with pronominal enclitics as simple words. Such a classification of fusions of Spanish verbs with pronominal enclitics is based on the analyses of prosodic properties of the verb-originated and pronomina-originated constituents. Moreover, the prosodic properties influence the semantic properties of the verb-originated and pronomina-originated constituents.

1. Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest próba charakterystyki budowy morfologicznej i fonetycznej fuzji¹ hiszpańskich czasowników w bezokoliczniku lub w formie imperatywnej z zaimkami osobowymi jako wyrazów prostych i podjęcie polemiki z dotychczasowymi opisami wyżej wspomnianych hiszpańskich jednostek językowych zaliczanych albo do hiszpańskich syntagm, albo do wyrazów złożonych.

W pierwszej części artykułu przedstawiona zostanie charakterystyka właściwości morfologicznych oraz prozodycznych fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi wraz z omówieniem dotychczasowych poglądów na powyższe jednostki językowe.

W drugiej części pracy podjęta zostanie próba opisu fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi w świetle definicji wyrazu prostego.

¹ Wobec braku odrębnej nazwy omawianych jednostek języka hiszpańskiego postuluje się nazwanie ich *fuzjami*, gdyż spełniają one ich definicję: „terminu wprowadzonego na oznaczenie ściślejszego zespolenie między morfemami składającymi się na formę wyrazu” (Polański 1999: 191).

2. Status quo badań nad fuzjami hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi

Problematyka niniejszego artykułu dotyczy dziewięciu typów fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi występujących w języku hiszpańskim²:

I. infinitivum i zaimek osobowy jako dopełnienie dalsze, na przykład:

- *décirle* ('powiedzieć mu/jej/panu/pani'),
- *darles* ('dać im'),
- *entregarnos* ('wręczyć nam'),

II. infinitivum i zaimek osobowy jako dopełnienie bliższe, na przykład:

- *décirlo* ('powiedzieć to'),
- *verla* ('widzieć ją'),
- *describirlo* ('opisać to'),

III. imiesłów przysłówkowy czynny³ i zaimek osobowy jako dopełnienie dalsze, na przykład:

- *escribiéndome* ('pisząc mi'),
- *enviándonos* ('wysyłając nam'),
- *contándote* ('opowiadając ci'),

IV. imiesłów przysłówkowy czynny i zaimek osobowy jako dopełnienie bliższe, na przykład:

- *escribiéndola* ('pisząc ją'),
- *viéndola* ('widząc ją'),
- *moviéndolo* ('ruszając to'),

V. imperativum i zaimek osobowy jako dopełnienie bliższe, na przykład:

- *dálo* ('daj go'),
- *béballo* ('wypij go'),
- *tomalo* ('weź to'),

VI. imperativum i zaimek osobowy jako dopełnienie dalsze, na przykład:

- *dáme* ('daj mi'),
- *llévanos* ('przynieś nam'),

² Dziewięć powyższych jednostek języka hiszpańskiego wskazali Vál Álvaro (1999) i Rodríguez (2004) z zaznaczeniem, że ich wykładnia przedstawiona w punktach jest autorstwa Rodrígueza (2004).

³ Za *Encyklopedią językoznawstwa ogólnego* hiszpański termin *gerundio* (łac. *gerundium*) przetłumaczono jako *imiesłów przysłówkowy czynny* (Polański 1999: 198, 420) rozumiany jako rzeczownik odsłowny.

*Szymon Machowski: Lingwistyczny status hiszpańskich fuzji
czasowników z zaimkami osobowymi*

- *escribele* ('napisz mi'),

VII. imperativum i zaimek osobowy jako dopełnienie dalsze i zaimek osobowy jako dopełnienie bliższe, na przykład:

- *dámelo* ('daj mi go'),
- *cántalela* ('zaśpiewaj mu ją'),
- *echamelo* ('rzuć mi go'),

VIII. infinitivum i zaimek osobowy jako dopełnienie dalsze i zaimek osobowy jako dopełnienie bliższe, na przykład:

- *decírselo* ('powiedzieć mu/jej/panu/pani go'),
- *cantárvosla* ('zaśpiewać wam ją'),
- *presentarsela* ('zaprezentować mu/jej/panu/pani ją')

IX. imiesłów przysłówkowy czynny i zaimek osobowy jako dopełnienie dalsze i zaimek osobowy jako dopełnienie bliższe, na przykład:

- *escribiéndotela* ('pisząc ci ją'),
- *enviándosela* ('śląc ją panu/pani'),
- *prestándotelo* ('pożyczając ci to').

Badacze języka hiszpańskiego zaproponowali różne sposoby kwalifikacji przedstawionych powyżej fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi. Pozostali oni jednak zgodni co do łącznego zapisu ortograficznego omawianych jednostek językowych i ich właściwości prozodycznych, czyli enklizacji członów pochodzących od zaimków osobowych.

Rodríguez oraz Perlin zdefiniowali fuzje hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi jako syntagmy werbalne o cechach fonetycznych wyrazów złożonych takich jak wspólny akcent wyrazowy i łączna pisownia ortograficzna (Rodríguez 2004, Perlin 2005). Wobec powyższej charakterystyki zaimki osobowe scharakteryzowane zostały jako dopełnienia bliższe, jeśli sygnifikują znaczenie biernika, oraz dopełnienia dalsze, jeśli sygnifikują znaczenie celownika. W przypadku każdego typu fuzji czasowniki są członami determinującymi, na które zawsze pada akcent wyrazowy, a zaimki osobowe członami determinowanymi i enklizykami.

Z kolei Balado Albiol (2005) i Vál Álvaro (1999) opisali fuzje czasowników z zaimkami osobowymi jako szczególny typ wyrazów złożonych. Zaklasyfikowali je jako composita ze względu na łączny zapis ortograficzny oraz strukturę akcentu dynamicznego. Ze względu na strukturę akcentu dynamicznego fuzji czasowników z zaimkami osobowymi podzielono je na:

(i) paroksytony, na przykład:

- *dime* ('powiedz mi'),
- *venos* ('zobacz nas')
- *déme* ('proszę mi dać'), jeżeli w jej skład wchodzi tylko dwa człony,

(ii) proparoksytony, na przykład:

- *reuniéndolo* ('łącząc go'),
- *rompérselo* ('zepsuć mu to'), jeżeli w jej skład wchodzi trzy człony,

(iii) fuzje z akcentem padającym na czwartą sylabę od końca, na przykład:

- *escribiéndotela* ('pisząc ci ją'),
- *enviándosela* ('śląc ci ją'), jeżeli składają się z czterech członów.

3. Charakterystyka hiszpańskich fuzji czasowników z zaimkami osobowymi jako wyrazów prostych

Jak wspomniano we wstępie, podjęta zostanie próba opisu hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi jako wyrazów prostych rozumianych jako jednostki leksykalne zbudowane tylko z jednego morfemu leksykalnego bez względu na liczbę afiksów (por. np. Szober 1924: 150). Postawą do takiej klasyfikacji fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi jest ich interpretacja w świetle poglądów na status lingwistyczny kliktyk (por. np. Anderson 1992, Asher 1993: 571–573). Fuzje hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi należy zinterpretować jako konstrukcje morfologiczne zbudowane z morfemu leksykalnego homosygnifikacyjnego z czasownikiem, od którego pochodzi, oraz z dwóch frazowych afiksów⁴ pochodzących od zaimków osobowych będących enklitykami.

Powyższa interpretacja pozwala jednoznacznie zaliczyć fuzje hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi do jednostek morfologicznych, co uniemożliwia ich opis jako szczególnego rodzaju syntagm werbalnych. Ponadto na podstawie powyższej teorii kliktyk wyklucza klasyfikację fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi jako wyrazów złożonych⁵, gdyż podległe enklizie człony pochodzące od zaimków jako afiksy nie są nośnikami znaczenia leksykalnego. Zatem wobec powyższego rozumowania można dokonać następującej charakterystyki dziewięciu typów fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi w następujący sposób:

⁴ Wykorzystane jest tu rozróżnienie na afiksy i afiksy syntaktyczne będące kliktykami (Anderson 1992).

⁵ Wyraz złożony jest to jednostka morfologiczna oparta co najmniej na dwóch rdzeniach (Polański 1999: 648).

I. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z infinitivum i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w celowniku, na przykład:

- *darles* ('dać im'),
- *entregarnos* ('wręczyć nam').

II. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z infinitivum i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w bierniku, na przykład:

- *verla* ('widzieć ją'),
- *describirlo* ('opisać to').

III. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z imiesłowem przysłówkowym czynnym i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w celowniku, na przykład:

- *enviándonos* ('wysyłając nam'),
- *contándote* ('opowiadając ci').

IV. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z imiesłowem przysłówkowym czynnym i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w bierniku, na przykład:

- *viéndola* ('widząc ją'),
- *moviéndolo* ('ruszając to').

V. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z imperativum i sufiks frazowy zgodny co do formy z zaimkiem osobowym w bierniku, na przykład:

- *bébalo* ('wypij go'),
- *tómalo* ('weź to'),

VI. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z imperativum i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w celowniku, na przykład:

- *llévanos* ('przynieś nam'),
- *escribele* ('napisz mi').

VII. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z imperativum i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w celowniku, i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w bierniku, na przykład:

- *cántalela* ('zaśpiewaj mu ją'),

- *echamelo* ('rzuć mi go'),

VIII. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z infinitivum i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w celowniku, i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w bierniku, na przykład:

- *cantárvosla* ('zaśpiewać wam ją'),
- *presentarsela* (zaprezentować mu/jej/panu/pani ją).

IX. morfem leksykalny homosygnifikacyjny i zgodny co do formy z imiesłowem przysłówkowym czynnym i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w celowniku, i sufiks frazowy pochodzący od zaimka osobowego w bierniku, na przykład:

- *enviándosela* ('śląc ją panu/pani'),
- *prestándotelo* ('pożyczając ci to').

Stosunki semantyczne między członami rozważanych fuzji można określić poprzez wyróżnienie członów determinowanych i członów determinansów⁶. W przypadku fuzji hiszpańskich czasowników z zamikami osobowymi wyróżnia się konstrukcje zbudowane z:

(i) jednego determinansu pochodzącego od zaimka osobowego w celowniku lub bierniku i jednego determinatum pochodzącego od czasownika, na przykład:

- *décirme* ('powiedzieć mi'),
- *dálo* ('daj go'),
- *béballo* ('wypij go'),
- *tómalo* ('weź to'),
- *sacarlo* ('wyjąć to').

(ii) dwóch determinansów pochodzących od zaimków osobowych w celowniku i bierniku i jednego determinatum pochodzącego od czasownika, na przykład:

- *cantártela* ('zaśpiewać ci ją'),
- *escribiéndotela* ('pisząc ci ją'),
- *enviándosela* ('śląc ją panu/pani').
- *cántalela* ('zaśpiewaj mu ją'),
- *echamelo* ('rzuć mi go').

Fuzje zbudowane z jednego determinansu i jednego determinatum ze względu na strukturę akcentu dynamicznego są albo paroksytonami, albo proparoksytonami.

⁶ W semantycznej koncepcji słowotwórczej Marchanda każda konstrukcja morfologiczna zbudowana jest z determinansów i determinatów (Marchand 1974).

Z kolei fuzje zbudowane z dwóch determinansów i jednego determinatum ze względu na strukturę akcentu dynamicznego są albo proparoksytonami albo konstrukcjami morfologicznymi o akcencie padającym na czwartą sylabę od końca.

Ponadto można uznać wymienione fuzje hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi za człony syntaktyczne (Bańczerowski et al. 1982: 191 nn, Bańczerowski 2009), gdyż posiadają znaczenie semantyczne oraz mają stały, nieprzestawialny sztyk morfemu leksykalnego z morfemami gramatycznymi⁷, do których zalicza się opisane wcześniej sufiksy frazowe będące członami rozważanych fuzji podlegającymi enklizie. Poza tym fuzje hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi jako człony syntaktyczne mogą tworzyć syntagmy werbalne z innymi wyrazami⁸, w których pełnią rolę determinatum⁹ czasownikowego a inne wyrazy rolę determinatora, na przykład:

- *hazlo rápido* ('zrób to szybko'),
- *enviándole por la tarde en cada día* ('wysyłając mu go codziennie po południu'),
- *ayúdnos sin retraso* ('pomóc nam bez zwłoki'),
- *tráeme el libro* ('przynieś mi książkę'),
- *guisarlo a fuego vivo* ('gotować to na dużym ogniu').

4. Podsumowanie

W artykule wykazano, iż fuzje hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi mają niewątpliwie właściwości morfologiczne wyrazów prostych zbudowanych z jednego morfemu leksykalnego z sufiksem lub sufiksami frazowymi podlegającymi enklizie. Rozpatrując ich właściwości semantyczne według semantycznej koncepcji słowotwórczej Marchanda sufiks lub sufiksy frazowe determinują jedyny morfem leksykalny pochodzący od czasownika.

Ponadto afiksacja członów pochodzących od zaimków osobowych wskutek ich enklizacji uniemożliwia zaliczanie fuzji hiszpańskich czasowników z zaimkami osobowymi do wyrazów złożonych. Jako człony syntaktyczne wykazują także łączliwość syntaktyczną z innymi wyrazami, tworząc syntagmy werbalne, w których pełnią rolę wyrazów determinowanych przez inne wyrazy.

⁷ Przez morfem gramatyczny rozumie się morfem będący wykładnikiem jakiejś funkcji gramatycznej: wskaźnikiem określonej relacji syntagmatycznej między składnikami wypowiedzenia (Polański 1999: 377).

⁸ Wykorzystane jest tu rozróżnienie na wyrazy (słowa będące wyrazami) i tylko słowa (słowa nie będące wyrazami). (Bańczerowski et al. 1982: 195). Tylko słowa rozumie się jako jednostki leksykalne posiadające znaczenie semiczne, syntaktyczne i dystrybucyjne, na przykład przyimki, rodzajniki, spójniki i partykuły. Pod pojęciem wyrazu rozumie się jednostkę leksykalną posiadającą znaczenie leksykalne, semiczne, syntaktyczne i dystrybucyjne.

⁹ Pojęcie determinacji odnosi się do ograniczania zakresu oznaczania jednych wyrazów przez drugie. (Bańczerowski et al. 1982: 239–240). Wyraz determinowany ma zakres oznaczania ograniczony przez wyraz będący determinatorem.

Bibliografia

- Anderson, S. 1992. *A-Morphous Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2005. *Aspects of the Theory of Clitics*. Oxford: Oxford University Press.
- Asher, R. (red.) 1993. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press.
- Balado, Ch. 2005. Acentuación. *Editorial de Universidad de Valencia XI*. 1–11
- Bañcerowski, J. 1997. Aspects of general morphology. *Studia Germanica Posnaniensia XXIII*. 13 – 46.
- . 2009. Wyraz w aspekcie typologicznym. [komputeropis]
- . Pogonowski, J. Zgółka J. 1982. *Wstęp do językoznawstwa*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Marchand, H. 1974. *Studies in Syntax and Word Formation*. Internationale Bibliothek für Allgemeine Linguistics. T. 18. München: Flink Verlag.
- Perlin, O. 2005. *Gramatyka opisowa języka hiszpańskiego z ćwiczeniami*. Warszawa: Merlin.
- Polański, K. (red.) 1993. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław etc.: Ossolineum.
- Szober, S. 1924. *Zarys językoznawstwa ogólnego*. Warszawa: Kasa im. J. Mianowskiego.
- Rodríguez, M. 2004. *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: RAE-Espasa. Calpe.
- Val, Á. José, F. 1999. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Espasa Calpe. Madrid: Real Academia Española.